

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI YILLIĞI

B E L L E T E N

1 9 7 2

KONYA İLİNİN ERMENEK AĞZI

AHMET CAFEROĞLU

İllerimizin en büyüklerinden biri sayılan Konya'nın Ermenek ilçesi ağzı, şimdiye kadar ele alınmamıştır. Ulaşımın biraz kenarına düşen bu ilçe, ağzı yönünden asıl il merkezi konuşmasından ayrılıklar göstermektedir. Çeşitli yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin yardımıyla yaptığım bilgi gezilerimde, ilçe ağzı dikkatimi çekmiş ve bu alana ait bir mesel tesbit etmiştim. Aradan on yıl geçtikten sonra bu ilçenin ağzına dair elde edilen malzemeyi, geniş Anadolu ağızları araştırmalarına yeni bir şeyler katacağı umudu ile yayımlamaktayım. Konu yönünden de "Mesel" dikkatimizi çekmektedir. Gramer ve genellikle morfoloji yönlerinden Ermenek ağzı, Konya ağzından ayrılmış gibidir. Zaten Konya ağzı da, on yıl gibi kısa bir sürede beklenmedik değişikliklere uğramıştır. İlin karakteristik bir fonetik özelliği sayılan ğ- sesi ortadan kalkmış gibidir. Oysa bundan otuz yıl önce bu ses, bütünü ile yaşamakta ve Konya ağzına bir özellik kazandırmaktaydı. Üç yıl önce uğradığımda bu sesi Konya'da artık bulamadım.

Ermenek ağzı ise Konya merkez ilçesi ağzı kadar geniş değildir. Daha az özlüğünü yitirmiştir. Yine de arı bir ağız olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte, Ermenek ağzına ait fonetik ve morfolojik özellikler vardır. Üstünkörü bir araştırma sonu elde edilecekleri ve düzeni şöyle bir sıraya uyabilir:

1. Genellikle fonetik yönden vokal değişiklikleri az olmuştur. En önemlisi ve ağzı öbürlerinden ayıranı yumuşak "g" lerin kalın "ğ" l oluşları, kelime içi vokali de değiştirmektedir. Bu yüzden kelime yumuşak sıradan yarı kalın sıraya geçmeye zorlanmaktadır: *gunda* ~ *günde*; *gordüm* ~ *gördüm*; *soküp* ~ *söküp*; *goz* ~ *göz*; *guzäl* ~ *güzel*; *gorüncäk* ~ *görüncek* ve bu tipteki kelimelerde görüldüğü gibi. Bu fonetik yönden Ermenek, Konya ilinin öbür ilçe ağızlarından ayrılmaktadır.

2. Datif yerine akuzatif kullanılması, tek tük kelimelerde bulunmaktadır. Bir kural olarak ağızca kabul edilmemiştir. Buna karşılık Konya'nın bazı ilçelerinde bu kural değişmez bir düzen içindedir (A. Caferoğlu,

Akhisar ve Cihanbeyli ağızları: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 1968).

3. Kelime başı ve ortalarındaki ğ sesi tek tük kelime başta ve ğ ve k karşılığı olarak da ortada belirmektedir. Bu değişim artık bütün il içinde belirli surette ortadan kalkmaktadır. Ermenek ağızındaki duraklamış yaşantısına özellikle *ğadar* ~ *kadar*; *ğavak* ~ *kavak*; *duğme* ~ *düğme*; *döğüşmä* ~ *döğüşme*; *ägär* ~ *eğer*; *düğün* ~ *düğün* gibi kelimelerde rastlanmaktadır.

4. Orta Anadolu ağızları ile doğu illerimiz için kaçınılmaz ħ sesi, artık Ermenekte son günlerini yaşamak durumundadır. Ancak yabancı kelimelerindeki doğal özelliği, aynen verilmeye çalışılmaktadır.: *hoca*, *han*, *mahsat*, *anahtar*'da görüldüğü gibi. Bazen de *k* karşılığında belirmektedir: *çihdim*, *oğur* gibi.

5. Ermenek ağızı ñ sesine olduğu gibi bağlı kalmıştır. Kelimenin kökünde olsun, ekinde olsun aynen telaffuz edilmektedir. Ancak, bazı kelimelerde yumuşayarak *nyñ* değerini kazanır bazen de *ng* sesini alır.

6. Fonetik değişimler arasında dikkatimizi çekenlerden biri de uyum dışı aykırılıklardır. Özellikle kelime sonunda belirli bir şekil almıştır: *seyisa* ~ *seyise*; *istädisa* ~ *istedise*; *häman* ~ *hemen*; *içina* ~ *içine*; *üsdünä* ~ *üstüne*; *ikisina* - *ikisine* gibi.

7. Dağınık bir halde beliren diğer vokal değişimleri arasında:

$a > ä$:	<i>öz</i> ~ <i>az</i> ,
$u > ı$:	<i>çabık</i> , <i>sabın</i> ,
$ı > u$:	<i>fursat</i> ,
$i > ü$:	<i>bindü</i> , <i>başuş</i> ~ <i>bahşiş</i> , <i>züft</i> ~ <i>zift</i> ,
$u > o$:	<i>sabon</i> ,
$ö > e$:	<i>çezdim</i> ,
$ä > e$:	<i>beççi</i> .

8. Konson değişimleri arasında belirenler de şunlardır:

$ç > ş$:	<i>ılaş</i> , <i>kaş</i> , <i>uş</i> , <i>hiş</i> ,
$ç > s$:	<i>üs</i> ~ <i>üç</i> ,
$r > l$:	<i>älägli</i> ~ <i>Ereğli</i> .

9. İlerleyici benzeşme değişimleri bolcadır.

$ğn // nn$:	<i>innä</i> ~ <i>iğne</i> ,
$ls // ss$:	<i>ossun</i> ,
$nd // nn$:	<i>sännän</i> ~ <i>senden</i>
$nl // nn$:	<i>dinnä</i> ~ <i>dinle</i> .

10. Gerileyici benzeşme yoluyla:

kç // çç : *bâççi ~ bekçi*,
rl // ll : *vuruyollar, pallak*.

11. Önek takılması azdır; ancak bir iki konsonun eklenmesine bağlı kalmıştır: *İrafar, hayva, ilayıkdır, hâlbâtdâ, ilazım, yesir* gibi.

12. Kelime ortası vokal türemesi azdır: *âdiraf, şâhâr, hasirât* gibi.

13. Konson ve vokal düşmeleri genellikle bol gibidir. Eski dil kurallarına rastlanmamaktadır. Kelime kullanışı yönünden yabancı köklüsü azdır. Ancak uzun vokaller yüzünden, gerek vokal gerek konson yönlerinden bol kısaltmalar vardır.

Metnin kolay okunması için geniş fonetik işaretler kullanılmasından çekinilmiştir.

MÂSÂL

Şimdi, âzâl varımış yōmuş, vakdın zamanında bir pâdişah varımış. Bu pâdişân üş tâne ölu varmış. Bu pâtsân gözü¹ kôr² oluyor.

Boyük olan der ki:

Bân babamın gözünâ ilaş bulmaya geçecem. Çâkiyor atını bir hē^ybâ altun doldurup yola irafan oluyor. Az gediyo uz gediyo. Altay³ bir güz yol getdikten sōna bi şehere dahil oluyor. Oñunâ⁴ bir hoca çıkıyor yola:

–Selam aleyküm.

–Aleyküm selam.

Selamı verip aldıktan sōna, hoca soruyo:

–Nârdân gâlip nârâ gedârsiñ?

Ölan cavap veriyor: bân bir pâtsah öluyun⁵; babamın gozleri kôr oldu, ilaş bulmaya gidârim.

Hoca da deyor: bu atın târkisindâki hē^ybâdâki altını bana verirsâñ, bân sâniñ babân gözünâ ilacı veriririm⁶; ölan da veriyor. Hoca da bir hē^ybâ âlma

¹ gözü

² kör

³ altı ay

⁴ önüne

⁵ oğluyum

⁶ veririm

dolduruyor. Babañ gündä⁷ älmanın bi tănäsın yesin; bi hēybä älma bitincäk, babāñ gozläri ēyi olur deyör.

Ölan gäliyor gerisin geri, evä gäliyor; babası bi hēybä älmayı yeyör, bitiriyor. Gozläri iyi olmayör. Ortancıl ölü:

– Bän gedecem, säniñ gozünä ilaş bulma^{ya}, deyör.

– Hadi ölüm, get yoluñ acıg_ossun deyör. Boygundän⁸ bi fayda bulamadım, işallah därdimä därman sän olüsuñ.

Aynı atına binip bi_hēbä altın doldurup yola dävam etmäkdädir. Aynı şähärä o-da täsädüf ediyor. İkindin bir zamānı hoca minaräyä äzan okumaya çıkmış. Yabancı bir atlının gäldini görüncäk⁹ hāmān äzanı oğur oğumaz atlının oñünä eniyor.:

–Sälam aleyküm.

–Aleykümüsselam.

–Acalä bölä nördän gälip näryä gedärsiñ, bu ikindin dar zamanında, deyör.

–Hoca bāni yolundan eylämä, bän babamıñ därdinä därman olmaya gedärim.

–Sölä ölüm bābanıñ därdi nädır? Bābanıñ därdinä därman bän olayım.

–Hocam! babamıñ gozläri kôr oldu. Äbem¹⁰ gäldi babamıñ gozünä ilaş bulmaya. Bi_hēbä älma getirdi. Bu bi_hēbä älmayı yesin, babañ gozläri ey_olur, demişlä. Bi_hēbä älmayı babam yedi, gozleri ēy_olmadı. Şimdīsä bän yola çıhdım, babamıñ gozünä ilaş bulmaya.

–Eh öläsä ölüm bändä goz ilacı var. Bi_hēbä altını sän bana verisäñ, bän-dä sana bi_hēbä hayva veririm. Bu_hēbä hayvayı babañ yediği¹¹ zaman gozläri açılır.

–E hocam! deyör Hakiki babamıñ gozläri açılacāsa bi_hēbä dägil, sana on hēbä altın gätiririm. Gäl ölüm, gedälüm bi_hēbä hayva tamamdır babāñ gozünä.

⁷ günde

⁸ büyüğünden

⁹ görünce

¹⁰ ağabeyim

¹¹ yediği

Alıp evä gotürüyor. Hëbäsini hayvaylan dolduruyor. Därhal atına binip gerisin geri yolcu yapıyor. Babasının evinä gäliyor. Bi_hëbä hayvayı da yeyor, gözləri genä ey_olmuyor. O zaman pätşän bir atı vāmiş, yänna kimsäyi sokmuyor. Yëycäk arpasını samanını guyudan su çäkär gibi ipilän uzadılar, yerimiş. Gücüg_ölu¹² getmiş dörudan döru yänna, varmış bi_timär etmiş arkasını, gäbrälämiş¹³ silmiş. At his¹⁴ säslänmämış o zamana gadar sèyilärä¹⁵ çärmış:

–Bu atıñ äрни gätirin.

Altmış äğär varmış, altmışını da gätiriyolla atın sırtına hiş birisi yatışmayor.

–Ölum bän sizä bu atın äğärini gätiririn¹⁶ deyorum diyä sèyisä dört tokat vuruyor. Sèyis älayarakdan gediyor. Patşän yänna varıyor.

–Pädişahım, şimdiya_gadar säniñ atıñ yänna kimsäyi goymuyordu. Yëcäk zaman, içäcäk suyu ipilän uzadıp bөлäcä yedirip bäsliyorduk. Şimdīsä guşçug öluñ gäldi atıñ his_säslänmädi, timar edip atı sildikdän sōna bizdän atıñ äğärini isdädi. Biz-dä depoda atmış äğär var, atmışını da gotürdük, hiç birisi atıñ sırtına yapışmadı.

–Ē haydi ölum, mädämki bänim atım guşçug öluma säslänmämış, bu at öluma ilayıkdır¹⁷ deyör. Al şu anahtarı, şu odayı aç, atın äğäri bu odanın içärisindä, al-da gotür.

Açıyo odayı äğäri alıp gotürüyor. Atın sırtına vuruncak kitab gibi yapışyor.

–Ölum çabık bu äğär bu atın, gämni-dä çabık gätir.

Tekrar sèis atmış tänä gämi birdän gätirmış. Atmışını-da ata vuruyolla, hiç birisi ata yakışmıyo.

–Haydı bana bu atın gämni gätir dēi, hiddätlänip bärıyo.

Sèis geliyor pädsäha:

–Pädişähim! guşçug öluñ dämitedän¹⁸ bänı dödü, äğär uçun, şimdi-dä fäna

¹² küçük oğlu

¹³ kaşğılamış

¹⁴ hiç

¹⁵ seyisleri

¹⁶ getirin

¹⁷ layıktır

¹⁸ deminden beri

halda gäm uçun bana gızdı hiddätländi. Atmış tănä gäm gotürdüm, heş birisi atıñ bäsina yakışmadı.

–Al ölüm şu yasdı sök-dä gämi çıkar-da gotür. Sēis yasdı soķüyor, yasdın içärisindän gämi çıkarıyo, gotürüp atıñ başına dakıyolla. O gäm-dä atınımış. Hämän yokäriya çıkıyor: babacım hakgıñı bana häläl et, dedi. Şimdi bän säniñ gozünä ilaş bulmaya gediyorum, bälki bişşeylän garşılaşırım-da, allä geri dönmäyi näsib etmes.

–Hadi, get ölüm, işalla hayıllsılän gedär gälisiñ, deyip babasından ayrıldı. Gälidi aşşä sēisa haydi ölüm bittärki hēbäsi gätir dedi. Hēbäi alıp atıñ tärkisinä atdı, hämän ätina atladı; epēi bi zaman gäldikdän sōna bir ovaya dähil oldu. Ovāñ¹⁹ yüzündä ateş gibi pallä bir parıltı gordü.

–Acaba bu parıltı nedir, deyü atıñ başını parıltıya çevirdi. Dörudan dōru vardı-ki bu parıltıyan bir guş tū.²⁰

Enip atdan tū almag isdädisä altındaki at:

–Ēy isän ölu, bu tūgü alırsañ bir pişmansıñ, almaşsan iki pişmansıñ.

–Haydi atım alayım-da ikinci pişman olayım. Aldı tū cebinä goydu. Bindü atma, yoluna dävam etdi. Getdiği yerdä atıñ üsdünda pallayı gedär. Aynı gardaşlarınıñ vardıği şähärä bu-da varıyor. Bu hoca oñünä çıkıyor.

–Ölüm bu sändäki parıltı nedir? Bizim çocuk gormüş-dä durmadan äliyor.

–Hocam bändäki parıltı nä ossun? Bändä bir guş tüyü var.

–Ē ölüm o guş tūgünü bana ver, çocūgun säsinä käsäyim.

Hoca tūgu aldı evinä getti, ölanatını sürdü hana getdi. Atını hana gotdü. Atını hana bäladı, yemini²¹ samanını verdikden sōna, şähärä gezmä çıkdı. Hoca da guş tūgünü aldı. Bizim pädışah bōläsi pallak şeläri çok sevär, pädşahıma goturām dä başüşümü alayım, dedi.

Pädşaha gotürüp verincäk, pätşah bu tūgü nördä bulduñ deydi sordu.

–Ah pädşahım bu tūgdä nä var? Bu tuğ bu gadar guzäl. Bu tūgün guşu nägdar guzäl.

–Ē hocam bu tūgün guşunu nördän bulacaz?

¹⁹ ovamn

²⁰ tüyü

²¹ yemeğini

–Şimdi şähärimizä bi yabancı adam gäldi. Bu tügü bän ondan aldım. Bu tügü gätirän, hälbätdä guşunu-da gätirir.

–Hocam bu adam şimdi nördä?

–Hana getti.

–Haydı hoca get, bu adamı bul bana gätir.

Hoca getdi bu adamı alıp pätşän huzuruna gütördü. Pätşä olanın hälini hatırını sordukdan söna:

–Ölum bän sännän bu tügün guşunu isdärim dedi.

–Pätşäm bän bäbamiñ gozüna ilaç aramak maşatıgnan çıkmışım, dedi. Yolda gälirkän bän bu tügü bir ovamiñ yüzündä buldum, guşunu nördä bulayım.

–Ölum bölä demäginän gurtuluş olmas, bizim bu şähärimizä gälännä getmes. Bu şähärä äzrahın şähäri deyolla. Şimdi sana gırk gun musädä veriyorum. Gırk gun içärisindä bu guşu gätirmäşsän säniñ malını yäma, boynuñu cällad edärim dedi.

–Haydi get, şindi bu guşu çabık bana gätir, dedi; olan gäldi, dörudan dörü, hana atın yänna isgämläsini atıp oturdu. İsgämläniñ üstündä düşü-nürkän atı sölädi.

–Ei İsän ölu! bän sana sölämadim-mi bu tügü alırsañ bī pişmansıñ; almaşsañ iki pımansıñ, deyü sölämadim-mi? Haydi şimdi sän hiş üzülma. Pätşä get, pätşä sölä: heç bir guruşu-da pädışän keşäsindän olmäycak. Häpisi hocanın kesäsindän olacak. Gık devä yükü mısır darısı, gık devä yükü cin²² darı; gık devä yükü äpa; gık²³ devä nö^hut; gık devä yükü-dä buyday; kırk devä yükü²⁴ çavdar. Şindi bunnarın heş birisi pätşän kesäsinnän olmıyacak, häpisi hocanın kesäsinnän olmak şartınan, hazıllansın. Bän-dä gedär guşu gätiririn, deyi. Get pätşä sölä, sän-dä gäl, yapacän haräkatläri sana söläyäyin, dedi.

Ölan getdi pätşä bu cavabı verdi. Pätşä hocayı çärtdi.

–Hoca dinnä bak, gor nä sölüyor. Hoca-da dedi:

–Ölum söla nä dersiñ?

–Hocam bu guşu getirmeg, uçun gık devä yükü darı, gık devä yükü nö^t²⁵, gık devä yükü äpa, gık devä yükü buday, gık devä yükü çavdar, gık devä

²² siyah ufak darı, kellesi buğday kellesi gibi eğridir.

²³ kırk

²⁴ yükü

²⁵ nohut

yüku cin darı olmag şartınan, içindä bi guruşu pätşän olmyacak. Häpisi sänin käsädän olmag şartıylan alıp gätiräcäm.

Hoca-da dedi: bugün bana müsädä, yarın hazıllarım, dedi.

Ölan atın yänna gäldi. Atın gozlärinnän öpdü. At baqğalım nä sölädi.

Şimdi at dedi: söläcäm sözlärä diqğat et. Şimdi o tügü aldığın yerdän bir bir gunnük ilerisinde, bir yümsäk dağ var. Bu dağın başı düzlükdür. Dän dibindä-dä o dän bächçileri devlär vardır. Şimdi buradan devä gatärini çäkin-cäk, dän başına çıkarız, deväläri çoğarıp yüklärin yıkdikdan sōna, dän bunnuna gätirirsın, devälärin ayaklarını bälarsın. Dän bunnun-dan aşşä atarsın. Aşşäda devlär deväläri yerkan sän-dä yoğğarıda çuvälları boşaldırsın. Däriyi altına dökärsın. Darımın üstünä büydäyi dökärsın. Buydäyin üsdünä nödu dökärsın, nödu üsdünä çavdarı dökärsın; çavdarın üsdünä arpayı dökärsın, āpanın üsdünä cin darıyı dökärsın. Bunu bi çec²⁶ halında dökärsın. Bu tamam oldukdan sōna bän gedär bir çalınm arasında gizlänirim, sän gorkma soyun. Çeciñ içinä gir. Bu tügün guşu bu guşların räsidi, eliñ başın üsdünä goy, heş görünmäsin, çeciñ içinä gir. Gunäş vuruncak, därmün ve nöduñ ve āpanın uşları sana dikän batar, sän bunnardan heş gorkma. Şimdi guşlar da nädäysän, burada bu çeci göräcäklär.

-Heyvağ gaş zamandır biz buradäyız bölä bi şey gormädik, bu nä hag etmätidir²⁷ der. İçinnän guşların birisi-derkim ne hag hetmätī ossun, çenähim-dä yelim dediğ-dän sōna us säfär çeciñ ädiräfını fillanıla.²⁸ Rēsläri çecin başına gonar, o billäri diyälläri-dä çeciñ ediräfında yerkan rēsläriniñ ayänün altınnan cindäri gaya gaya ayā seniñ avcıyıñ²⁹ ortasına gälir. Dutarқан barabar çecin içinnän çikarsın, bän-dä çalınm içinän çikar gälirim. Häman atlarsın bana guşu alır gediriz,³⁰ dei sölädi; hadi sän çecin, bän çalınm içinä, dedi. At getdi çalınm içine olan-da çecin içinä gizlände.

Aradan bi müddet geşdikdän sōnra guşlar gäldi sürüsünän. Bi baqğıldar ki bir çec yığılmış. Alla bu nä hagg hetmätī, bunca bür sänädır, bän burdäyım, bölä biş şey gormädim. İçärisinnän ala sağsağanın birisi-dä dedikin: nössun, enin -dä yelim dedi.

²⁶ yığın

²⁷ Hak hikmetidir

²⁸ fırlanırlar

²⁹ avucunun

³⁰ gideriz

Üş kərə çecin edirafını fillanıp endilər, rēisləri başına diyälləri edirafına. yemä başladılar. Yērkan, rēislərinin ayaklarının altınnan cindarısı gayarğan, gaya gaya, guşun ayā olanın avıcının ortasına gäldi. Hāman dutup çecin içinnän çıgdı. At-da çalının içärisinnän çıkıp gäldi. Hāman atına binip atını goyu verdi. Bi müddät getdikdän sōna, at dedi ki:

-Dön bi bak bakalım arkamızdan gälän var-mı?

Bi bakdı:

-On adım ğadar arkamızdan gäliyollar.

Epē bi müddät getdikdän sōna at tekrar: dön bi bak bakalım dağı gäliyollar mı?

Bi döndü bakdı, älli adım geri galmışlar.

-Atım älli adım geri galmışlar, dedi: ēy haydi öläsä biz bunnarın hududunu çıkdik dā arkamızdan gälämäs. En-dä şu älbisälərini gey, dedi. Atdan enip älbisälərini geydi. Tekrar atına bindi, gälip guşu pädişā verdi. Pädişā bunu ³¹ bāşış vermäk isdädīsä:

-Hayır pädişām bāşışā İtiyācım yok, bän-dä bir pädişā nāsliyim, dedi. Pädişā dedi ki:

-Demäk kı sāniñ bāşuşini ³² -dä hocā'ya verälim, hocayı çağırdılar.

-İşdä hocam isdädimiz guş gäldi.

Hoca guşu görü gormes:

-Ah bu guş bu ğadar guzäl, bu guşun sâbısı na ğadar guzäl.

-Ey hocam bu nä ilâzım, deyü sordu, pädişā, hocā dedi:

-Bu guşu gätirän sâbısını-da gätirir. Bu fırsat elimizdeykän bu fırsatı kaçırılmıyalım, mutlaka bu guşun sâbını-da gätirtirälim, dedi. Şimdi pädişā ölana sölädi.

-Ölum bän sana bāşuş veriyom, bāşuşumu gabul etmiyorsun. Bän sändän bu guşun sâbını-da gätirirsän gabul edärim.

-Päkī pädişāhm bän sizä yarım bi cävap veririm, dedi.

Gäldi atıñ yänna işgämläsinä oturup, düşuncämädä_kän³³ at dedi:

-Nä düşünüyörsün? gakıp hāman atıñ gözläriñnän öpdü.

³¹ buna

³² bahşışını

³³ düşüncede iken

-Bän düşünmëyim-dä kim düşünsün? Bän nä maksatınan çıkdım nä-lärinän garşılaşdım. Dağı bakalım nölcek; guşun sâbını-da bizdän isdiyor. Sölä zannedärim ki bâbamı gormäk bir dağı bana nasib olmayacak gibi. At dedi:

-Bâbañ için äsgi hürüyätinä gavuşdu, gozläri açıldı. Şimdi sän bänim sözlärima dikğat et; şimdi get pādışaha sölä:

-Gık³⁴ devä yükü saç, gık devä yükü şarap, gık devä yükü sabon; hiç birisi-dä pādışän kesesinnän olmayacak, häpsi hocanın kesäsinnän olacak. Bunnarı gotürürüz, şaşlarınnan akar suyu gapadırız, käsäriz. Bu gık devä yükü sabunnan, gık devä yükü sarabınan garışdırır, eridiriz, olukdan havuza su yerinä akıdırız. Deväläri-dä aynı yerdän aşşā atarsın. Ordağı dän bulunan bäkçi devlär, yellär. Yeyincäk sussallar³⁵, suya gälillär. Bakallar kı şu goku-yor, işmädän geri dönellär. Aradan bi müddet geşdikden söna, ciyälläri yanar, gälillä suyu içällä. Su içän, havuzun başına yıkıhr. Bu fursatdan istifadä, sän-dä gedärsin, döru konağa. Bunnarın sâbısı bir gızdır. Devläriñ bölä oldünü görän gız, hevağ gas_sänädür bän burdayım dağı bölä devlärimä beğçilärimä bölä bişşey oldünü gormädim. Harhalda gıyamät başıma gopacak der, dışarı çıkar. Sän-dä heş gorkma, belinnän sıkı sıkı yapış, O sâni içäri çäkär, sän dışarı çäk . Bän mürdvanıñ dibindä hazırım. Galdır kändini atı ver, hiş gorkma. Sän mänim üsdüma binärsin, iş dä tamam. Bölä bu işläri bitiriz.³⁶ Mämläkätinä, babaña-da gavışırız. Hadi get sölä hazırlasın gedälim.

Gızı gätirdilər. Pādışā täslim edildi. Pādışā dedi ki: gızım allahın ämrilä sän bana gäl. Gız da dedi kin:

-Ey pādışahım sännän İysinä-mi varcäm; bänim üç vädüm vār, yèrnä³⁷ gätirisän, bän-dä sana varırım.

-Sölä bän-dä sâniñ vâdiñi yèrnä getiräcäm, dedi pādışāh.

-Birinci vädüm bänim bulundüm odada bir abdäs ırığıynan bir äl_ilânım³⁸ vār. Bunuñ gätirilmäsini isdärim. Häman olana ämir buyurdu. Bunnarı sän gätirdiñ. Hälbätdä bu üş vâdi yerinä gätirirsın, däyil-mi ölüm.

-Ävät pādışahım, äväl allah, söna canım sağ oldukdan_söna, vâdiñizi birär birär yerinä gätircäm.

-Haydı ölüm vakıt geçirmädän bu üş vâdi yèrnä gätir. Biz-dä burada düğünä başhyalım.

³⁴ kırk

³⁵ susarlar

³⁶ bitiririz

³⁷ yerine

³⁸ leğenim

Pâdişah âmir verip düğünâ başlamakda ossun, olan gâldi atıñ yâna.
Gâldi atına sölâdi:

-Atım üç vadımız galdı. Bannarı-da yerinâ getirisäk sâ selam³⁹ gedäcâz.

At dedi:

-İkisi golay, fagat birisindä bänim hayatım tähläkâli, dedi. Haydı bunun ikisine hiş biş şey ilazım dâil, bin gedälim.

Şimdi gedärkän baqğalım at nä söylüyor. Şimdi aynı bu gızın çıkdı odadan abdäs ırığı ocân başında, äl ilâni gapının arkasında, gapıdan girdin zaman, içäridä bir gız yatıyor. O gız o gadar guzäl ki, guzälli tärif edilmâş. O gızın gozlari acığisa içäriyâ gir, açık dëlisä heş girmä. Sakın ha sakın gıza biş şey yapma, gozläri açik bulursañ gir içäriyâ, abdäs ırığıynan iläyni⁴⁰ al dön; olan içäri girdi zaman gozlari açik gızıñ. Guzällinâ tämül⁴¹ edämâz gızıñ picamasında gık⁴² düğmä vârimış. Otuz dokkuzunu çözär, birisini bırakır. Tämül edämâz. Yanaklarınnan, gârdanımnan öpär. Älini uşgulluna⁴³ sahr, gık düğüm-dä uşgullunda bähymış. Onuñ-da otuz dokuzunu çözär, birisini bırakır. Oradan abdäs ırığıynann äl ilânini alır ayrılır. Atıñ yâna gâldi zaman at sorar:

-Nä yapıñ sän, der.

-Bän biş şey yapmadım.

-Säniñ yapıñı bän biliyorum. Sän gändiñâ yapıñ. Haydı uykudan uyanmadan bin-dä gedälim; gätirdi abdäs ırığıynan äl ilânini-dä täslim etdi. Gızı çardı.

-Gäl bakalım gızım, birinci vâdiñ gâldi. Gız-da gâldi.

-Evât pâdişâm, birinci vâdim gâldi. İkinci vâdim galdı.

-Sölâ gızım ikinci vâdiñi - dä.

-İkinci vâdim pâdişâhım bänim bulundüm dän⁴⁴ arkasında otuz dokuz tănâ sır atım mar⁴⁵, bunnarıñ gâlmäsini isdärim.

-Haydi ölüm, get bunnarı-da gätir.

³⁹ sağ salım

⁴⁰ leğeni

⁴¹ tahammül

⁴² kırk

⁴³ uçkurluğuna

⁴⁴ dağın

⁴⁵ var

-Bây şüsdünä pādişāhım, gedip bunnarı -da gätiräcäm, deyip pādişān yānnan ayrılıp atınıñ yānna gäldi. Atına sölädi: otuz dokguz tәнä sır atı var, bunnarı gätiräcāz. At dedi:

-Heş gorkma, bunnarın içindä biri bänim anamdır. Bunnarın su işdi çeşmäniñ başında bir böyük gavak var. Şimdi getimiz zaman, sän gavān başına çıkarsın, bän-dä gedär bir çalınım içärisindä gizlänirim. Bunnar su işmä gäldi zaman, sänniñ fotōrafiñ suyun yüzünä vurur. Bunnar suyu içmädäng gedällär. İkinci bir gälişdä äcim başına bakalla, sani äcim başında gordukläri zaman sana naykırılla.

-Ey İsan öllu! enärsän en, enmässän biz otuz dokuz tәнä sır atıyız, häpimiz birär diş atarsak, gavā⁴⁶ yerä deviririz. Sänni dä ayāmızın altında äzäriz, deyip sölädikläri zaman sän-dä sölärsiñ ki, sänniñ yüräğindä acı bir hāsırät var. O acı hāsirätin hatırası uçun dokunmayıñ, enäcäm dersiñ. Sän aşdan⁴⁷ enänä gadar, bän çalınım içinnän çıkar gälirim. Anamnan sarmaş dolaş oluru. O zaman sän bänim sırtımnan äri çıkar, anañım sırtına vur. Bänim yanında durma, anamniñ yanında dur, anam sana derkin:

-Bunca bis sänädir bän dädayım⁴⁸ bir birinci İsan ölü gormädim. Haydi bakalım bin-dä bana bir meydan ver, der. Sän-dä deki:

-Atım bän gorkarım, bän sana meydan verämäm, bän binici dä⁴⁹ ilim.

-Sakin ha sakın, sana üs säfär tekrar edär, üçünü-dä:

-Sana meydan vermäm. Gorkarım binici däyiläm de, der. Äğär-ki bir meydan verisän sänni alır ayaklarınıñ altında äzär. Meydan vermässän üs täklifdä; "bän-dä yavrım gibi sänniñ ämriñä ämädayım, haydi bin-dä bänni gotür" der sana. O zaman binärsin annäm ilärdä, biz-dä arkasınnan gäliriz. Ondan sōna bänim yanına hes gälmä. Däyima annämiñ yanına⁴⁹ dur otur. Bu tarifiñän bunu-da yapıdıla, atlar gäldi. Atları pādişāhım huzuruna çıkardılar. Pādişāh:

-Afärim ölü bir vādiñ galdı, İşallah bunu-da tamamlarsın dedi. Gızı çardı pādişāh:

-Gäl gızım bakalım, ikinci vādin-dä gäldi. Gız gäldi atları gık⁵⁰ görüncäk.

⁴⁶ kavağı

⁴⁷ ağaçtan

⁴⁸ dağdayım

⁴⁹ yanında

⁵⁰ kırk

-Bänim şu içindäki atım gas_sänä evvelinnän gayıbdı. Şimdīsä atın yerinä gäldi, mevcudu tamam oldu, bu gık atın bi-dä anası var. Üçüncü vädimdä budur, başga bi_vädim yok. Bu atları-da gärtircän, adam baksın. Pâdişah dedi:

-Ölum bu atlara sän bakacañ. Aradan vakıt geçirmädän bu atların anasını-da gätircäñ.

Ölan atları alıp gälip hana bäladı; gık atın anasının başına sandalyasını atıp oturdu. At hiş biş_şey sölämiyor. Bu-da bu atların anasının nêrdä oldünu bilmäyordu. Bir_üz düşündükdän sōna başladı ālamıya. Bindigi atın tāmili⁵¹ galmadı, anasına yalvarmaya başladı. Anası-da dedi ki:

-Ağ yavırım, sāniñ hâtırañ uçun İsan ölunun ālinä yesir düşdük; şimdi onu-da sölüyäyim-dä, bän sana biş_şey demäm. Ölürsäm bän öläyim-dä, siz-dä burada yesir gahñ, dedi. Başladı at ölane sölämiyä; ölane dedi ki at:

-Ölum i⁵² gulak ver sölädim sözlärä: Şimdi gık devä yüķü zif, gık devä yüķü keçä, gık devä yüķü-dä sâbın, gidär pâdişaha sölärsiñ; hiç birisi pâdişân kāsāsinnän olmayacak, hâpisi hocanın kāsāsinnän olmak şartıynan. Bunnarı alıp gedäcöz, bizi gätirdin dän arkasında bi_däñiz var. Däñizin kinarında⁵³ bi_çeşmä var. Çeşmäniñ başna bunnarı yıkarsıñ. İşdä hänim annäm däñiziñ içindedir. Bir gat keçä bir gat züvt bänim arkama yapışdırısın. Gık devä yüķü züvt ilän gık devä yüķü keçäyi bänim arkama yapışdırısın. O zaman bän_näñizä⁵⁴ girärim. Annäminän birlikdä başlarız doğüşmē, annäm bāni dişlär, sırtınnan keçē goparır; bän annämi dişlärim, sırtınnan äti goparım. Äñizin içindä bir müddät doğüşdukdän sōna, biz iki duman olur havaya çıkarız. Sän dumannara diķgat et. Gara duman ak buluduñ öñüdän gedärsä heç gorkma. Ak bulut gara dumanıñ öñüdän gedärsä gändiñi gurtarmā bak. Şayat ak bulut gara dumanıñ arkasınnan gedärsä, bän annämi gaçırmiş arkasınnan govar_olurum. Yetişdim yerdä dutar çeşmäniñ başına burya indirim. Sän-dä bu gık yüķ sabınnan annämi yıkarsın.

Annäm yeñidän maydana gälir, dört yaşınna⁵⁵ bir tay olur. O zaman bänim sırtımdan äğäri abır annämiñ sırtına çäkärsiñ. Bänim yanımda durmaz,

⁵¹ tahammülü

⁵² iyi

⁵³ kenarında

⁵⁴ ben denize

⁵⁵ yaşında

annämiñ yanına dursun. Oz zaman⁵⁶ sana üs_säfar täklif ettim gibi, annäm-dä sana täklif eder.

-Haydi bakalım, bunca bis_sänädir bän däñizdä yaşıyorum. Bir binici İsan_ölu gormädim. Bin-dä bana bir meydan ver dey i us_säfar tekrar edär. Sän-dä dersiñ ki:

-Bän gorkarım, sana meydan verämäm, dersiñ. Üş täklifdän sōna, haydi bin-dä bāni yavrularımın yānna gotür der. Ho⁵⁷ zaman binärsiñ. Bän-dä siziñ arkañızdan gälirim der.

İşdä böläcä oldukdan sōna gık anası-dä gäldi. Pādişān hüzürünä çı-kardılar, gıkıncı atın anasını. Pādişāh gızı çärtti:

-Haydi gızım, üş dilāñ bitdi.

-Pākī pādişāhım, bānim dilāklārim yerinä gäldikdän sōna bän-dä sana gälirim. Yalnız ipēy bir zamandır, yalnız yatıp gakiyorum, canım sıkılıyorum. Bugun sän bi dällal çärt-da härkäs yēcāni içēcāni içäri alsın, gapılar kitlen-sin-dä, bän şähäri bi gäzäyin. Başga bi deyēcām yok. Vardım varışım yokdur dönüşüm. O zamana ğadar, pādişāh:

-Al ölüm bu atı-da obir diyär atların yānna gotür, dedi. Hämām birisinä-dä āmir verdi, dällal çardı.

Härkäs yedi gunnük yēcāni, içēcāni yānna içäri alsın, gapılar üslārinä kitlänäcäk. Yedi gun şähärdä pādişāhıñ dādan gälän sevgülüsü gäzäcäk, dēip o gun işi bitirdilər. Akşamnan gapıları kitlädilər. Gız pādişān evindä nā varsa yuğdä hafif, bahada ār⁵⁸ topladıkdan sōna dōru olanıñ yānna gäldi.

-Haydi bakalım dāliganlı, bän bi vād etmişidim - ki bāni kim alt_edär-sä bän onu alacām. Sāniñ babanıñ - da bi zaman härb etdim. Babañ bānim bir atımı çaldı. Seyirbazhıman gozläriñi kor etdim. Şimdīsä sän bāni alt_etdiñ, bānim yapıdım seyirbazlık bozuldu, babañıñ-da gozläri èyi_öldü. Bän pā-dişān yuğdä hafif, bahada ār olan grymatlı āşyalārnı hazırladım.

-Pādişā bāni alt_edämädi-ki, pādişāh bāni alsın. Ancak bāni sän alt_etdiñ, sän alacaksın. Şu otuz dokuz atı çäk eşyāları yuğläyälim. İkisinä-dä binäriz yolumuza gederiz, dēyip atları çäkdilər. Otuz dokuzuna yuğläyip ikisinä binip getdilər.

⁵⁶ o zaman

⁵⁷ o

⁵⁸ ağır

–Yedi gun sōna pādişā bakdı ki nā gālān atlar var, nā gız var. Gıymath bir āşyāsını toplayıp olanlan billikdā getdiğini aklı kāsdi. Hāman hābar verip āsgār dōşürdūsā nā tarafa getdiklāri bāllisiz oldūçün dā geçirmādilər. Şimdi gızınan olan epē bi müddet gāldikdān sōna, āşam oldu. Yuqlāri yıkıp bir ovaya çadır gurdular.

Sabahlāyin olan daha yatarқан gız gaktı, çadırın gapısının āzıma gāldi, nā gālsin, bütün āsgār ovanıñ yüzünü sārmiş. Gız olanı oyandırdı:

–Gak bakalm, ādirafımız sarılmış, ortada bi duzzak içārisindā galmışız.

Ölan gaktıp gozünü aşdı, baktı-ki innā⁵⁹ atsa, yerā düşmāz. Gıza sōlādi:

–Sān hiş marag etmā. Şimdi āvālallah hāpsinin hakğımdan gālırim. Gız-da:

–Bānim heş marag edācān yok. Bu sāniñ gordūn āsgār olannar bütün sır āsgāridir. Şimdi içārisindāki bulunan āsgārlārin ireislāri bānim guççuk gardaşdır. Kimisā bānim hasmım deşyū bāriyor.

–Sān-dā bānim hasmıñ deşyi meydana çıkarsıñ.

–Sana sorar, nā zamannan bāri hasmımsıñ, der.

–Sān-dā dersin: Otuz dokuz düğmäyi çezdim, birisin bıraktım, gārdānıñdan, yanaklarıñdan öpdüm. Sōra ālimi uşşurdum, uşgurlūna atdım. Otuz dokuz düğümüñü çezdim. O zamannan bāri, bān sāniñ hasmıñıñ, de, deşyor.

Bu sözü sōlāyor vā bunnar oluyor. Āsgārlār gayb_oluyor. Gızınan olan, meydan yerinnā⁶⁰ gahyor. Gız deşyorkini⁶¹: hadi bāhm:

–Bānim vādım bāni kim alt_edārsānā, bān onu alacām, ār alt edemāş-sān şimdi källāni alacām, deşyip, gucak gucā girişdilər.

Sōna olan gızı yerdān galdırdı, yerā vurdu, alt_etdi. Aldı gātirdi-ki çadıra nā baksım, böyük aplası-da çadırdā. Nā_yaptıñ gardaşım, hizim-dā gadārimiz böylemiş, dedilər.

–Hādin gedālim.

Üçü birdān çadırı sokup yuqlāni yuqlādip gunnān ges vakıtdan tez Ārzahım şāhārinā geldilər; olan babasıñ gozünü asılmış gordü. Babası:

–Aferim ölüm, dārdimā dārman sān bulduñ dedikdān sōna:

⁵⁹ iğne

⁶⁰ yerinde

⁶¹ diyor ki

-Babacım sana iki-dä gız gätirdim.

-Hayır ölüm o gızlar bänim olsaydı ban bu därtlärä galmazdım. Bu gızlayın⁶² ikisi-dä sänin haqın, deyip gunnän geç vakıtdan tez duğunä başladılar. Gık gun gık gecä toy duğun etdikdän söna gärdäk girdilər.

Al şefdäli ver şefdäli
Şefdäli çäkirdä göz çıkardır.
Haräkät, bäräkät ocağı gurdular
Yeyip içip murada ulaşıdılar.

Abdullah Pişgin
(Ermenek: Güllük mahallesi 15)

⁶² kızların